

HARP
SANAT

YAKIN TARİHTEN KANLI BİR YAPRAK

Cemal Oğuz

YAKIN TARİHTEN KANLI BİR YAPRAK

Yayıma Hazırlayan
Ergun KORBİK

Harp Sanat©

www.harsanat.com

harsanat@matbumedya.com

0850 304 22 03

Yayıncı Sertifika No 28740

Genel Müdür: Emrah Çelik

Genel Yayın Yönetmeni: Özgür Türkoğlu

Editör: Cengiz Yıldız

Son Okuma: Özgür Türkoğlu

Mizanpaj: Yusuf Efe

Kapak Tasarım: Yusuf Efe

1. Basım, İstanbul, Mayıs 2026

ISBN: 978-625-5717-13-9

Tilki Kitap Matbaa / İstanbul

Matbaa Sertifika No: 48138

Harp Sanat Yayınevi tarafından baskıya hazırlanan
eserlerin hukuki sorumluluğu tamamen yazara aittir.

Cemal Oğuz

İÇİNDEKİLER

HARP SANAT YAYINEVİNİN YAYIN ESASLARI.....	9
ÖN SÖZ.....	11
TUTUKLANMAM.....	13
SANASARYAN HAN'A GİDİŞ.....	19
BEKİRAĞA BÖLÜĞÜNE SEVK.....	23
MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN BEKİRAĞA BÖLÜĞÜNÜ ZİYARETİ.....	31
MAHKEME BAŞLIYOR.....	53
16 MART 1920 İSTANBUL'UN İŞGALİ FACİASI	67
NEMRUT KÜRT MUSTAFA PAŞA İLE KARŞILAŞMA.....	81
SAİT MOLLA İLE BOĞUŞMA.....	95
DAMAT FERİT PAŞA'YA SUİKAST.....	99
ARAPYAN HANI'NA GELİŞ.....	131
MALTA'YA SÜRGÜNE GİDİŞ.....	201
MALTA'DA.....	213
VATANA DÖNÜŞ.....	245
KAYNAKÇA	257
DİZİN	261

HARP SANAT YAYINEVİNİN YAYIN ESASLARI

Harp Sanat Yayınevi, şanlı Silahlı Kuvvetlerimizde yıllarca görev yapmış olan emekli bir subay tarafından ülkemizdeki askerî tarih çalışmalarına katkı sağlamak için 2021 yılında kurulmuştur. Bilimin ışığını rehber edinen Yayınevimiz, Atatürkçü bir çizgide, bağımsız yayıncılık faaliyetlerinde bulunmayı temel ilke edinmiştir. Yayınevimiz, yayımlayacağı nitelikli eserlerle ülkemizde askerî tarih alanında hissedilen eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır.

Bilindiği üzere toplumların tarihi incelendiğinde askerlikle ilgili hususların siyasi, sosyal ve kültürel alanlara doğrudan veya dolaylı etkilerinden söz edildiği görülmektedir. Bu etkilerin tespit ve değerlendirmesinin, günümüze ve hatta geleceğe bakan yönlerinin ortaya konulmasının fert ve devlet ölçeğindeki gelişime önemli katkılar sağlayacağı üzerinde durulmaktadır.

Sosyal bilimlerde askerî konulara ağırlık veren çalışmalar, Birinci Dünya Savaşı sonrasında önem kazanmaya başlamıştır. Zamanla genel tarih araştırmaları içinde kendine özgü bir anlayışa dönüşerek askerî tarih adı altında toplanan bu alandaki çalışmalar, Batı'da XXI. yüzyılda büyük bir hız kazanmışsa da Türkçe literatürde ne yazık ki henüz arzu edilen seviyeye ulaşamamıştır.

Karakter ve kültür kodlarımızda var olan askerliğe ve ona dair çalışmalara ivme kazandırılarak bu alandaki eksikliğin nitelikli eserlerle giderilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Aksi hâlde bu boşluğun akademik olmayan, ideolojik birtakım amaçlarla, bilgi ve belgeye dayanmayan yorumlarla ve popülist eserlerle doldurulması başka sorunları da beraberinde getirecek, ortak tarih bilincinin oluşumuna zarar verebilecektir.

ÖN SÖZ

Yayınevi olarak bu bilinçle, imkânlarımız nispetinde faydalı çalışmalar ortaya koymayı arzu ediyoruz. Bu alandaki akademisyen ve yazarlarla koordineli çalışmalar yürüterek akademik, tarafsız ve güvenilir kaynaklardan oluşan yerli ve yabancı nitelikli eserlerle okuru buluşturmak istiyoruz. Kuramsal kaynaklardan edebî eserlere kadar geniş bir yelpazede yapacağımız yayınlarla, askerliği meslek olarak benimseyenlerin yanında askerî tarihe ilgi duyan herkese hitap eden akademik ve edebî eserler ile başvuru koleksiyonu oluşturmaya çaba sarfedeceğiz.

Tarihin tozlu raflarında unutulmaya yüz tutmuş, sandıklarda kilitli kalan hatıraların, yazma eserlerin, baskısı tükenmiş kitapların; Yükseköğretim kurumlarında büyük emekler verilerek hazırlandıktan sonra atıl kalan değerli çalışmaların gün yüzüne çıkarılması için atacağımız adımlarla, bu türdeki yayınların ve disiplinler arası müşterek akademik çalışmaların artmasında teşvik edici bir rol üstlenmek istiyoruz.

Askerlik mesleğinin ilgi sahası içinde önemli bir yer tutan yönetim, liderlik, strateji ve organizasyon konularıyla yeni modellere ilham verecek çalışmaları okurla buluşturmayı da hedefliyoruz.

Askerî geleneklerin oluşturulması, geliştirilmesi ve sürdürülmesi amacıyla özellikle tarihe mal olmuş komutan ve stratejistlerin düşünce ve tecrübelerinin sonraki nesillere aktarılmasına hizmet edecek biyografi ve hatıratlarının yanında tenkit ve kritiklerini yayınlamayı amaçlıyoruz.

Harp tarihinin konuları dışında kalan ancak yazarı veya işlediği konu itibarıyla daha çok sosyal tarihin ve edebiyatın alanına giren eserlerin yayınlanmasının da önemli bir boşluğu dolduracağına inanıyoruz.

Her safhasını akademik bir titizlikle takip edeceğimiz, editörlük çalışmalarına önem vereceğimiz yayınlarımızda Türk Dil Kurumunun *Yazım Kılavuzu*'nda belirtilen esaslar çerçevesinde hareket edeceğiz.

Faydalı olabilmek niyet ve gayretiyle...

İttihat ve Terakki Cemiyetinin eski Çankırı Kâtib-i Mesulü Cemal Oğuz Bey, tarihî bir kişiliktir. Birinci Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen Çankırı Ermeni tehciri ile ilgili olarak suçlanmış ve yargılanmıştır. Anıları *Akşam Postası* gazetesinde “Yakın Tarihten Kanlı Bir Yaprak” adıyla 25 Nisan 1935 tarihinden 3 Temmuz 1935 tarihine kadar 74 tefrika olarak yayımlanmıştır. Anılar, Mondros Mütarekesi öncesi dönemde İstanbul’da başlamakta, Malta sürgünü sonrası Cemal Oğuz Bey’in Ankara’ya ulaşması ile son bulmaktadır. Bu anılarda Cemal Bey’in geçmişindeki tartışmalı Birinci Dünya Savaşı yılları yer almaz. Ama yine de içerdiği bilgiler sebebiyle bu anılar önemlidir.

Cemal Bey’in anıları; tutuklandıktan sonra Bekirağa Bölüğünde yaşadıkları, yargılanması sırasında deli numarası yapması, İngilizlerin tutuklulardan para sızdırmaya çalışmaları, Malta’ya sürgüne gönderilmesi ve Malta’da yaşadıklarını kapsamaktadır. Ankara Hükûmeti ile İngiltere arasında yapılan esir değişimi sonrasında diğer mahkûmlarla beraber Cemal Bey önce İnebolu’ya, sonra Ankara’ya gider ve Millî Mücadele’ye katılır.

Cemal Oğuz’un yaşamı konusunda anılardaki bilgilerden daha fazla bilgiye sahip değiliz. Doğduğu yerin İzmir olduğunu biliyoruz. Birinci Dünya Savaşı yıllarında İttihat ve Terakki Cemiyetinin Çankırı Kâtib-i Mesulü olarak görev yapmıştır. Bu görevi sırasında Çankırı’da Askere Yardım Cemiyetini kurmuştur.¹ Kâtib-i Mesulük görevini bırakarak 1915 yılında İstanbul’a dönmüştür.

¹ Mehmet Serhat Yılmaz, “Köroğlu Gazetesinde Çankırı Konulu Yayınlar (1908-1918), *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, sayı 11 (2013), s. 13.

Eseri yeniden okuyucuyla buluşturan Harp Sanat Yayınevinin yönetici ve çalışanlarına teşekkür ederim.

Ergun KORBEK
Bostancı, 13.03.2026

TUTUKLANMAM

Yazıhanemde yalnız çalışıyordum. Mütareke daha olmamış. Siyasi hava kara bulutlar içinde... Herkes gibi düşünceliyim. Birden kapım ardına kadar açıldı. Gölge gibi içeri iki kişi girdi. Soluk soluğa idiler. Lafı birbirlerinin ağzından kaparak bağırıyorlar:

— Burada ne duruyorsun? Kaç! Seni de tevkife gelecekler...

Bunlar, İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi kâtiplerinden Manastırlı İbrahim ve Üsküplü Cafer idiler. İkisi de sapsarı kesilmişti. Birer sigara uzattım:

— Aceleniz ne? Korkunuz nedir, diye sordum.

— Hâlâ soruyor. Canım sen aklını mı kaçırdın? Haydi bir yere saklan!..

— Kâtib-i mesullüğümden dolayı evvelce 328'de de [1912] yakalanmıştım. İkinci defa Bekirağa Bölüğüne¹ gitmek mukadder ise ne yapalım, başa gelen çekilir. Elbet hakikat anlaşılır. Kaçmaya lüzum görmüyorum.

Arkadaşlar bu soğukkanlılığım karşısında büsbütün sinirlendiler. Bana laf anlatamayacaklarını görünce kapıyı çekip gittiler. Ben tekrar yalnız başıma kaldım. Yazıhanemde oturdum.

¹ Bekirağa Bölüğü: İstibdat ve II. Meşrutiyet Dönemi'nde siyasi suçluların kapatıldığı askerî tutukevi. Adını, ilk müdürü olan Binbaşı Bekir Ağa'dan almıştır. Bekirağa Bölüğü, bugünkü İstanbul Üniversitesi merkez binası avlusunda yer alıyordu. Burada son olarak Mütareke Dönemi'nde tutuklanan İttihat ve Terakkinin ileri gelenleri alıkonulup bir süre sonra Malta'ya sürüldüler. Bekirağa Bölüğü binası 1950'den sonra yıkıldı (*Ana Britannica*, C. 3, s. 533).

Önümde *Alemdar*¹ gazetesinin bir nüshası duruyor. Sayfalarına göz gezdiriyorum. İttihatçılar için her satırında bir zehir ve melanet kusan bu gazetenin sayfalarına daldım. Her an kapının açılmasını ve içeriye polislerin dolmasını, bileklerime bir demir kelepçe uzatılmasını bekliyordum. Felaket burnumun dibine kadar yaklaşmıştı. Fakat içimde bütün düşüncelerimi, hatta irademi altüst eden bir his hâkimdi: Kaçmamak!

Kabahatli, günahkâr, korkak adamlar gibi bir yere sinmek her nedense bana garip geliyordu. O gün yazıhanemden ayrılmadım. İşim gücüm olmadığı hâlde başımı kurbanlık bir koyun gibi masanın üzerine uzatarak yatıp bekledim. Bir aralık telefon çaldı. Merkez-i Umumiden bir arkadaş arıyordu:

— Cemal, sana da bir yer hazırladık. Bir arabaya atla, gel!

Cevap verdim:

— Gelemeyeceğim, ben uzun zamandır işten çekildim. Tüccar oldum. Beni ne yapacaklar?

Filhakika [gerçekten] bu sözlerim doğru idi. 331'de [1915] İttihat ve Terakki'nin kâtib-i mesullüğünü yaptığım Çankırı'dan İstanbul'a gelmiştim. Merkez-i Umumide arkadaşlarla görüşüyorduk. İştittim ki bana bir memuriyet teklif edeceklermiş. Memnun olmadım. Çünkü o devirde memuriyet verenlerle alanlar arasında çalışamayacaktım. Bana teklif yapıldığı zaman:

“Ticaret yapacağım. Memuriyet için hazırlanmış değilim.” cevabını verdim.

Görsel 1: Cemal Oğuz

Nitekim öyle yaptım. Sirkeci'de Ralli Hanı'nın altında bir yazıhane açtım. Bu kararım uzun seneler devam eden siyasi mücadelelerden yorulan kafamı dinlemek; hayatımı, alnımın teriyle kazanıp bir köşeye çekilmek istiyordum.

Fakat istemekle, karar vermekle her şey olmuyor. Mukadderat [alın yazısı] seli insanı arzusuna rağmen istemediği akıbetlere sürüklüyor. Bizim de kuru kafamızın daha çok çekecekleri varmış. Ben İstanbul'a yerleştiğim sıralar harp bitmek üzereydi. Bulgar ordusu bozulmuştu. Her tarafta sulh şayiaları dolaşıyordu. Memleket akıbeti meçhul bir buhran uçuşumuna doğru süratle gidiyordu. Arkadaşlar bir araya geldiğimiz zaman, merhaba yerine birbirimizle şöyle bir sual sormak âdet olmuştu:

¹ *Alemdar*: Millî Mücadele'ye karşı çıkan günlük gazete (1912-Eylül 1922), (*Ana Britannica*, C. 1, s. 355).

— Ne olacağız?

— Vallahi bilmem ki, vaziyet çok kötü...

Muhalefet partileri, İttihat ve Terakkiye azgın hücumlara başlamışlardı. Bu sırada fırka inhilal etti [dağıldı]. Kongre toplandı. Şimdiki Manisa Saylavı [milletvekili] Bay Sabri'nin umumi kâtipliği altında Teceddüt Fırkası¹ teşekkül etti. Bu yeni fırkanın teşekkülünden pek az sonra da Enver, Talat, Cemal Paşalar ve İttihatçıların diğer erkânı, memleketi terk ettiler. İzzet Paşa² sadrazam oldu ve kabineyi teşkil etti. Bu kabine zamanında Mondros Mütarekesi akdedildi [imzalandı]. Mütarekeden sonra İtilaf Devletlerinin ilk kuvvetleri İstanbul'a geldi. Artık, felaket muhite çöreklenmişti. Hepimiz sonsuz yeis [üzüntü] ve nevmidi [umutsuzluk] içinde idik. İzzet Paşa çok tutunamadı, çekildi. Yerini Tefik Paşa istihlaf etti [aldı]. O da pek kısa bir müddet devam etti. İşte İttihatçıların tevkifi bu tarihte başladı. Size yukarıdaki vakayı anlattığım gün de pek çok kişiler yakalanmıştı. Sanasaryan Han'ın³ üst katı siyasi

¹ Teceddüt Fırkası: İttihat ve Terakki Fırkasının kendisini feshetmesinden sonra 1 Kasım 1918'de toplanan kongrede kurulan partidir. 5 Mayıs 1919 tarihli hükümet kararıyla kapatılmıştır (*Ana Britannica*, C. 20, s. 477).

² Ahmed İzzet (Furgaç) Paşa (1864-1937): (Mareşal) Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzası sırasında Sadrazam. Tefik Paşa Hükümetinde Dâhiliye Nazırı iken Salih Paşa ile Bilecik'e gelerek Mustafa Kemal Paşa ile buluşmuş ve ikisi de Ankara'ya getirilmiş ve bir süre alıkonulmuşlardır (Özertim, *Açıklamalı Söylev Sözlüğü*, s. 11).

³ Sanasaryan Han: Sirkeci'de yer alan Sanasaryan Han, geçmişte Erzurumlu Ermeni tüccar Mıgırdiç Sanasaryan'ın mülkiyetindeydi. Bu tarihî yapı, Erzurum'daki eğitim kurumunun masraflarını finanse etmek amacıyla vakfedilmiştir. Hamidiye Caddesi kesişiminde yükselen eser; neoklasik tarzı, iç avlusu ve altı katlı yağma taş mimarisıyla öne çıkar. Vakıflar Genel Müdürlüğü, mülkiyetine dair hukuki anlaşmazlıklar süren binayı yirmi yıllığına kiralamıştır. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Sanasaryan_Han, Erişim Tarihi: 06.03.2026).

mevküflarla [tutuklu] dolmuştu. Ben de sıramı beklerken tekrar telefon çaldı. Ahmed Rıza'nın yeğeni (damad-ı şehriyârî) [padişahın damadı] Hami bana yazıhanesinden telefon ediyordu:

— Çabuk bana kadar gel!

Bir arabaya atlayıp gittim. Bir odaya kapandık. Konuşmaya başladı:

— Vakit kaybetmeye gelmez, buradan kaç!

— Kaçmayacağım...

— Kendine acımazsan, çoluk çocuğunu düşün. Haber aldım, tevkifat [tutuklama] listesine dâhilsin. Divaniharpler¹ kuruluyor. Bu sefer 328'deki [1912] gibi kolay kurtulamazsınız. Baş tehlike-de...

Ben inat ediyordum. Hami yalvarmaya başladı:

— Kardeşim neden istemiyorsun gitmek?

— Gitsem de ölüm var, kalsam da...

— Neden?

— Çünkü İttihatçıların bir kısmı için ayrı bir ölüm listesi hazırlanmış. Dışarı kaçanı oralarda Ermeniler öldüreceklermiş. Bunlara ben de dâhilim.

Filhakika [gerçekten], Taşnakların² bir kara liste hazırladıklarını öğrenmiştik. Nitekim bu duyduklarımızın doğruluğu Talat Paşa'nın, Bahaddin Şakir'in ve diğerlerinin öldürülmesiyle pek acı ve hazin olarak anlaşılmıştı. Muhatabım beni mutlaka firara mecbur etmeye çalışıyordu. Bir aralık kulağıma eğildi:

— İstersen 500 lira mukabilinde emin bir vasıta ile seni Köstence'ye kadar götürmek mümkün!

¹ Divaniharp: Silahlı Kuvvetler mensuplarına ve yargı yetkisi içine giren öteki kişilere yönelik suçlamalara bakan askerî mahkeme ve bu mahkemenin işleyişini düzenleyen yargılama usulü (*Ana Britannica*, C. 7, s. 325).

² Taşnak: Taşnakzutyun (Ermenicede "Ermeni İhtilal İttifakı") Doğu Anadolu topraklarını da kapsayan bağımsız bir Ermeni Devleti kurmayı amaçlayan siyasal örgüt (*Ana Britannica*, C. 20, s. 440).

Kaçmamak kararım kati olmakla beraber sordum:

— Nasıl olacak bu iş?

— İçeriki odada sivil bir Fransız binbaşısı bekliyor. Kararını ver. Seni o kaçıracak

Teşekkür ettim. Fakat Fransız zabitanı görmeye lüzum görmeden oradan ayrıldım. Yazihaneme döndüm. Kapıyı açınca odayı memurlar tarafından işgal edilmiş buldum. Beni bekliyorlarmış. Ellerindeki tabancaları üzerime uzatmamak nezaketini gösterdiler. İki kapıyı tuttu. Biri üzerimi aradı. Dolaplar, yazıhane çoktan karıştırılmıştı. İçlerinden biri:

— Sizi, Emniyet-i Umumiye Müdürü [Emniyet Genel Müdürü] istiyor. Birlikte gitmemizi rica ederim, dedi.

Artık, tevkifim bir emrivaki [oldubitti] hâlini almıştı. Dağılmış olan evrakımı topladım. Adamlarıma talimat verdim. Eve haber gönderdim. Beni oradan aldılar, Emniyet-i Umumiye Müdürlüğüne getirdiler ve o zaman emniyet müdür muavini olan ve şimdi Âlât-ı Ziraiyye Müessesesinin [Tarımsal Aletler Kurumu] Türkiye mümessili bulunan Bay İhsan'ın yanına çıkardılar. Burada kısaca isticvap edildim [sorgulandım]. Bay İhsan bir aralık telefonla zamanın Dâhiliye Nazırı'nı [İçişleri Bakanı] buldu:

— Getirildi, buradadır, dedi.

Aldığı emir üzerine bana dönerek:

— Mevkufsunuz [tutuklusunuz], haberini verdi.

Zaten buna hazırlanmış olduğum için cevap bile vermedim. Memurlar beni tekrar aldılar ve o zaman siyasi mevkuklara tahsis edilen Sanasaryan Han'a götürdüler.

SANASARYAN HAN'A GİDİŞ

Polis Müdürü Umumiliği [Emniyet Genel Müdürlüğü] o zaman burada idi. Ve Polis Müdürü Umumisi de Bay Halil namında birisi idi. Onun karşısına çıkarıldım. Benim de diğer mevkukların yanına götürülmemi emretti. Gene memurların refakatinde Han'ın üst katına çıkmaya başladık. Merdivenleri tırmanırken, Allah rahmet eylesin, Talat Paşa'yı hatırladım. Buranın en üst katındaki taraçaya böyle bizim gibi siyasi mevkukları nezaret altında bulundurmak maksadıyla küçük küçük mahfuz [korunaklı] hücreler yaptırılmıştı. Talat Paşa bir gün hana gelip bu odaları tetkik etmişti. Ben yanında idim. Bir aralık bana döndü. Sesinde hissedilir bir rikkat [incelik] ve hüznle:

— Hayat bu! Belli olmaz, belki biz de bir gün buraya geliriz, demişti.

Evet, hayatın yeni bir tecellisine şahit oluyorduk. Bir taraftan, vatan karanlık bir uçuruma doğru gidiyor, fırsat kollayan tufeyli [dalkavuk] ruhlu bir sürü insan düşmanlarla el ele vermiş. Vuran vurana, kıran kırana, asan asana... Bir kör dövüşüdür, gidiyor. Her an büyük bir çatırtı ile vatan binasının çökmesi bekleniyor. Böyle anlarda vatansever kim kendi hayatını düşünür.

Mevkukların odasına sokuldum. Kapı üzerimize kapandı. İçeride ilk gözüme çarpanlar: Said Halim Paşa¹, Şeyhülislam Musa

¹ Said Halim Paşa (1863-1921): Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın torunudur. Kahire'de doğdu ve Avrupa'da siyaset bilimi eğitimi gördü. Paris'te bulunduğu sıralarda Jön Türklerle yakınlık kurdu, maddi destekte bulundu. Meşrut-

Kâzım, Şeyhülislam Hayri, Abbas Halim Paşa, şimdiki Londra Sefiri Bay Fethi, Saylav Salah Cimcoz, Bay Hüseyin, Cahid, Eski Hariciye Nazırı Ahmed Nesimi, Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa¹, Hariciye Bakanı Tevfik Rüşdü Aras, Dâhiliye Bakanı Şükrü Kaya, merhum Bay Hacı Adil, Saylav Akagündüz, İttihat ve Terakki Umumi Kâtibi şimdiki Saylav Midhat Şükrü², eski mebuslardan

yet'in ilanından sonra Mahmud Şevket Paşa kabinesinde Hariciye Nazırlığı yaptı. Şura-yı Devlet Başkanlığına atandı. Mahmud Şevket Paşa'nın öldürülmesinden sonra Sadrazamlığa getirildi. Şubat 1917'de görevinden istifa etti. Mütareke Dönemi'nde Osmanlı Meclisinde Kasım-Aralık 1918'de kurulan Tahkikat Komisyonunda sorgulandı. 10 Mart 1919'da tutuklanarak Bekirağa Bölüğü Cezaevine konuldu ve 27 Nisan 1919'da başlayan İstanbul Divanıharb-i Örfisinde yargılandı. Divanıharp yargılamaları sürerken 28 Mayıs 1919'da önce Limni Adası'na ardından Malta'ya sürüldü. Serbest bırakıldıktan sonra 29 Nisan 1921'de Malta'dan Roma'ya geçti. 18 Aralık 1921'de Roma'da bir Ermeni tarafından vurularak öldürüldü (Renda, *Hatırat*, s. 211).

¹ Halil (Kut) Paşa (1882-1957): 1905'te Harp Akademisinden mezun oldu. Makedonya'da 3. Orduda görevliyken (1905-1908) İttihat ve Terakki Cemiyetine katıldı. Trablusgarp ve Balkan Savaşlarına katıldıktan sonra Van Jandarma Alay Komutanlığına atandı. 1915'te Irak'ın güneyinde Kutü'l-Amare'de İngiliz birliklerini tutsak ederek mirliva (general) rütbesine yükseltildi. Bu nedenle "Kut" soyadını almıştır. Mütareke Dönemi'nde tutuklanarak Bekirağa Bölüğüne kapatıldı. Hapisten kaçarak Millî Mücadele'ye katıldı. Azerbaycan'da Ermenilerle savaştı. Enver Paşa'nın Türkistan'daki faaliyetlerini desteklemek için Almanya'ya gitti. Millî Mücadele'nin ardından yurda dönmüş ancak aktif siyasette yer almamıştır (Renda, *Hatırat*, s. 128).

² Midhat Şükrü (Bleda) (1874-1956): Selanik'te doğdu. İstanbul Mülkiye İdadisini bitirdikten sonra Cenevre Fen Fakültesinde matematik öğrenimi görmek üzere İsviçre'ye gitti. Paris'te bulunan Dr. Nazım ve Ahmed Rıza Beylerle iletişim kurdu. Eğitimini tamamladıktan sonra Selanik'e döndü. 1906'da Talat Bey'le Osmanlı Hürriyetperveran Cemiyetinin kuruluşunda yer aldı. İttihat ve Terakki Cemiyetinin değişmez çekirdek grubu içinde yer almış, Meşrutiyet'in ilanından sonra Meclis'te Serez (Selanik), Drama ve Burdur'u temsil etmiştir. 1916'da Cemiyetin kâtibi umumiliğine getirildi. Ocak 1919'da tutuklanarak Bekirağa Bölüğüne hapsedildi. 28 Mayıs'ta önce

ve şimdi kereste ticareti yapan Bay Sudi, Merkez Kumandanlığı İnzibat Amiri Bay Nihat. Bunların arasında eski kâtib-i mesullerden daha birçok kimselerle tanımadığımız bazı insanlar daha vardı. İttihat ve Terakki kabinelerinde nazırlık etmiş olan şahsiyetlerin ekserisi bu dar odalara tıklılmıştı. İlk gün 25-30 kişi kadar vardık. Fakat gün geçtikçe adedini arttırıyordu. Çünkü her gün birkaç dost daha bize iltihak ediyordu [katılıyordu]. Sanasaryan Han'daki hayatımız memleket dertleri bertaraf edilirse [olmasa] pek sıkıntılı geçmiyordu. Hatta mevkuf bulunmamıza, akıbetimizin ne olacağını hiç bilmememize rağmen garip bir neşe içinde idi. Bu küçük odalara küçük demir karyolalar konulmuştu. Evlerimizden yatak, yorgan getirttik. Dışarıdan yemek aldırıyorduk. Vaktin koca sadrazamlarıyla, nazırlarıyla iskambil oynuyor, hadisatın [olayların] inkişafını [gelişimini] mütevekkilane [boyun eğmiş] bekliyorduk. Evvela ailelerimizle temasa müsaade edilmiyordu. Buna itiraz ettik. İzin verildi. Bu suretle gelen gidenimizle müteferrika [gözaltı] komiserinin odasında konuşabiliyorduk. Hariçte kalan arkadaşlar her gün bize dışarıdan haberler getiriyorlardı. Bir gün Divanıharpler teşkiline karar verildiğini öğrendik. Burada tuhaf bir şeyden bahsedeceğim:

Tevkif edildiğim gün çıkan *Alemdar* gazetesini getirdiler. Bu varakpare [kâğıt parçası] ilk sayfasında manşet yapmış en büyük harflerle "Tehcir ve taktik [öldürme] işinde methaldar [parmağı olan] Cemal Oğuz, Şemsi Paşa'nın katili Atıf ile birlikte Kadıköy'ünde saklandığı yerde yakalanmıştır." diye haber veriyordu.¹

Limni Adası'na, ardından Malta'ya sürüldü. 30 Ekim 1921'de İnebolu'da İngiliz esirlerle mübadele edilen kafiyle serbest bırakıldı. Millî Mücadele sonrası siyasetten çekilerek İzmir'e yerleşti. İzmir Suikastı davasında yargılansa da beraat etti. 1935'te Atatürk'ün isteğiyle Sivas milletvekili olarak Meclis'e girdi ve 1950 seçimlerine kadar Mecliste görev yaptı (Renda, *Hatırat*, s. 219).

¹ 4 Nisan 1919 tarihinde de Enver Paşa'nın amcası ve Altıncı Ordu Kumandan-

Tevkifimden bir iki saat evvel çıkan bu gazete böyle bir haber veriyordu. Tevkifimden bir iki saat evvel bu gazetenin böyle bir haber verebilmesi için her şeyin evvelden hazırlanmış olması lazım gelirdi. Bu da ati [gelecek zaman] için iyi ümitler beslememe imkân bırakmayan kötü bir hissikablelvuku [önsezi] idi. Ne ise...

BEKİRAĞA BÖLÜĞÜNE SEVK

Birkaç gün sonra Nazım Paşa Divanıharbi teşekkül etti. İsticvaplar [sorgulamalar] başladı. Bir aralık bizi yanan Adliye Nezaretinde bir Ermeni müstantiğin [sorgu hâkimi] önüne çıkardılar. İfadelerimiz alındı. Bu sırada bizi Sanasaryan Han'dan Bekirağa Bölüğüne naklettiler. Burada tamamen serbest idik. Bekirağa Bölüğünde miktarımız yüzü bulmuştu. İşimiz gücümüz kâğıt oynamak, fala bakarak istikbali keşfe çalışmaktı. Nazım Paşa Divanıharbi, evvela Boğazlıyan Kaymakamı Kemal¹ ile onun jandarma kumandanlarından Tevfik'in muhakemesine başladı. Bu muhakeme hayli uzun sürdü. Merhum, akşamları Bekirağa Bölüğüne dönünce yorgun, bitkin bir hâlde yatağına uzanıp saatlerce öyle kalıyordu. Bir gün Kemal'in ailesi gelmişti. Onlar ayrı bir odada konuşuyorlardı. Fısıltı hâlinde bir haber bütün bölüğü dolaştı.

¹ Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal (1884-1919): 1 Mart 1884 tarihinde Beyrut'ta doğdu. 1908 yılında Mekteb-i Mülkiye-i Şahanedan pekiyeti ile mezun oldu. Mezuniyetini müteakip Beyrut vilayeti maiyyet memurluğuna tayin edildi. 1915 yılında Boğazlıyan Kaymakamlığına tayin oldu. Boğazlıyan Kaymakamlığı sırasında ilki 18 Temmuz 1915'te gelen emirler gereği 1915 Ağustos'unun ortalarına kadar Ermenilerin sevkıyla ilgilendi. Konya Zer'iyyat (arşınla ölçülen şeyler) Müfettişliğinde görevliyken Ermeni tehciri ile ilgili olaylardan sorumlu olduğu gerekçesiyle Aralık 1918'de tutuklandı. Divanıharb-i Örfide yargılandı. Mahkemenin 8 Nisan 1918 tarihli kararıyla idama mahkûm edildi. 10 Nisan 1919 Perşembe günü Beyazıt Meydanı'nda idam edildi ve cenazesi büyük bir törenle Kadıköy Kuşdili Çayırı'ndaki Mahmud Baba Türbesi'nde defnedildi (Bilgi, *Sicil Kaydı Işığında Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey'in Hayatı*, s. 232-235).

danlığı yapmış olan Halil Paşa, değişik illerde valilik yapmış olan Atıf Bey ve Cemal Oğuz Bey gizlendikleri yerlerde bulunarak tutuklanmışlardır (Ata, *İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargılamaları*, s. 137).